

ANNA ALEXANDROVA:**A Philosophy for the Science of Well-being****New York: Oxford University Press, 2017, pp. xlv + 196**

Problematika blaha vo filozofii sa analyzuje najmä v súvislosti so životom, ktorý stojí za to žiť, v ktorom sú napĺňané zámery, ciele, záujmy či túžby človeka. Filozofické úvahy o blahu sa niekedy dávajú do súvislosti so slobodou jednotlivca tvorivo aktivizovať svoj potenciál do čo najvyššieho individuálneho, ale aj kolektívneho blaha. Sociálne a politické utopické projekty používajú pojem blaha v kontexte naplnenia základných materiálnych potrieb (napríklad utopický socializmus H. Heineho). V sociálnej a politickej filozofii sa taktiež používa pojem blaho – stačí si len pripomenúť teoretikov spoločenskej zmluvy (T. Hobbes, J. Locke či Ch. de Montesquieu), ktorí štátu pripisujú úlohu podporovať blaho občanov. Podobne ak filozof uvažuje v rámci demokratických zriadení medzi spornými záujmami predkladanými jednotlivcami alebo skupinami jednotlivcov, musí odpovedať na otázku, či konkrétna teória spravodlivosti zodpovedá verejnému blahu – teda za akých okolností sú napĺňané práva jednotlivcov na základné životné prostriedky, bezpečnosť, slobodu a požiadavky na sociálnu, ekonomickú aj politickú demokraciu.

Vo filozofii sa pojem blaho využíva taktiež pri explikácii teórie egoizmu (jednotlivci konajú v prospech vlastného blaha na základe svojej psychickej uspôsobenosti), ale aj vtedy, keď sa filozofia pokúša odpovedať na otázku, či rýchlo sa rozvíjajúce technológie (napríklad umelá inteligencia) nie sú potencionálnou hrozbou pre blaho budúcich generácií, alebo keď technológie zbrojenia môžu priniesť z krátkodobého hľadiska prospech s dlhodobými katastrofickými dôsledkami. Samozrejme, filozofické úvahy o blahu sú najrozšírenejšie vo filozofii utilitarizmu (napríklad u J. Benthama, J. S. Milla), u preferenčných utilitaristov či pluralitných konzekvencialistov. V stručnosti, filozofia sa pokúša odpovedať na otázku, čo sa považuje za dobré a zlé pre jednotlivcov, sociálne skupiny či celé národy.

Sociologické, psychologické, klinické či ekonomické vedy skúmajú blaho so zámerom odpovedať na otázku, čo je obsahom blaha a aké sú jeho determinanty prostredníctvom tradičných sociálnych ukazovateľov, akými sú príjem, nezamestnanosť, zdravotné postihnutie, vzdelanie či sociálna podpora. Práca Anny Alexandrovej je podľa nás prvou knihou, ktorá sa pokúša ozrejmiť význam vzťahu medzi týmito kon-

cepciami blaha a filozofickými prístupmi. V tomto zmysle práca je podnetným príspevkom k úvahám o možnostiach a nemožnostiach interdisciplinárnej spolupráce. Práca pozostáva z dvoch hlavných častí, pričom každá z nich obsahuje tri kapitoly. Prvá časť sa zameriava na definíciu blaha a jeho normatívne a politické dôsledky. Druhá časť sa venuje skôr problematike merania blaha.

Práca Anny Alexandrovej sa pokúša odpovedať na možné úskalía a možnosti vedy o blahu, pričom z jej prístupu vyplýva množstvo otázok: Akým spôsobom možno lepšie študovať problematiku blaha? Aké vedomosti získané z vedeckých výskumov by mali očakávať ich používatelia? Môže byť veda o blahu neutrálna, nestranná či apolitická? Sú nevyhnutne potrebné normatívne, filozofické zdôvodnenia? Aký by mal byť vzťah medzi filozofiou a vedou o blahu? V akom zmysle by mala byť veda o blahu objektívna? Prevažuje pri poznaní blaha naturalizmus alebo interpreta-tivizmus? A je blaho merateľné? Toto sú len niektoré z mnohých otázok, ktoré sú predmetom analýzy v knihe *A Philosophy for the Science of Well-being (Filozofia vedy o blahu, názov preložil M. F.)*.

Na úvod sa Anna Alexandrova zamýšľa nad tým, či veda o blahu vychádza z naturalistických alebo interpretatívnych prístupov a ukazuje, že veda o blahu je v tomto zmysle rôznorodá a akékoľvek oddeľovanie normatívneho od deskriptívneho obsahu blaha nie je len nemožné, ale aj nereálne, keďže normatívne tvrdenia, aj keď nie vždy explicitné a dostatočné, sú súčasťou vedy o blahu (s. xxi). Dôvody svojho tvrdenia rozvíja v štvrtej kapitole, v ktorej sa zaoberá možnosťou vedeckých disciplín označiť nejaké tvrdenie za morálne. Podľa nej sa typická koncepcia vedeckej objektivity pokúša zamedziť tomu, aby súčasťou vedeckých výstupov o blahu boli normatívne zdôvodnenia. Ukazuje to aj na konkrétnom príklade. Empirické tvrdenia o zdraví dieťaťa, rozvoji, slobode, hospodárskom raste a podobne majú rovnakú štruktúru. Vzťahujú sa na obyčajné, (čisto empirické premenné), ako je geografická poloha s premennou, ktorá je definovaná v čiastočne normatívnych pojmoch, ako je napríklad zdravotný stav (s. 79). Objektívna v naturálnych vedách odmieta normatívne zložky a z tohto dôvodu hľadá spôsoby, aby sa im vyhla, a to tým, že presúva problém normatívnosti na inú úroveň – teda posudzuje, či napríklad šťastie je predpokladom alebo výsledkom blaha, oddeľovaním ideálov od odhadov alebo presúvaním istých kompetencií. Filozofi sa však majú zaoberať normatívnymi zdôvodneniami a vedci majú skúmať fakty. Podľa Anny Alexandrovej je každý z týchto prístupov nedostatočný. Z tohto dôvodu obhajuje tézu, že veda o blahu by mala obsahovať zmiešané tvrdenia, a to vrátane normatívnej časti. Preto niektoré tvrdenia, s ktorými sa stretávame v sociálnych a lekárskejších vedách, by mali zostať zmiešané. Takéto tvrdenia obsahujú dve zložky: empirické tvrdenie o predpokladanom príčinnom alebo štatistickom vzťahu a aspoň

jednu časť z tvrdenia, ktorá je charakteristická morálnym alebo politickým hodnotovým úsudkom (s. 81). Normatívny úsudok má v týchto tvrdeniach dôležitú úlohu, pretože explicitné vedecké normatívne úsudky definujú, čo reflektuje blaho, a implicitné vymedzujú stanovený postup merania alebo zberu údajov, čo tiež do veľkej miery určuje platnosť výskumného programu. Takýto spôsob argumentácie vedie ku kontextovému chápaniu predmetu vedy o blahu, ktorú schválila komunita, čo si myslíme, že zodpovedá skromnému pohľadu na vedu o blahu. Zároveň spôsob, akým autorka chce zbližiť zdanlivo protichodné postoje filozofickej a vedeckej komunity, možno označiť za príliš nekonkrétne alebo idealistické. Najmä v časti, kde píše o dostatočnom priestore na kritiku, akceptáciu kritiky či umožnenie verejnej diskusie medzi filozofmi, historikmi, sociológmi, antropológmi, výskumníkmi, ktorí merajú a zbierajú údaje, používateľmi týchto poznatkov a zainteresovanou reprezentatívnou vzorkou, ktorej sa blaho týka, nie je jasné, ako má prebiehať konštruktívny dialóg, kto má mať v ňom rozhodujúce slovo či k akému minimálnemu konsenzu by mali zúčastnení aktéri dospieť. Napokon ani Alexandrova nevie presný spôsob, ako by sa do procesu psychometrickej validácie dali začleniť napríklad filozofické úvahy (s. 150).

Podľa Alexandrovej verejná diskusia, idey pluralizmu a nestrannosti sú dôležitými (možno dokonca potrebnými) ideálmi vedy o blahu, ale zároveň si myslí, že nie sú postačujúce. Z tohto dôvodu navrhuje, aby veda o blahu prebrala zásady principiálnej objektívnosti, ktorá zabezpečuje, že normatívne hodnoty prechádzajú vhodnou sociálnou kontrolou a dávajú komunite dostatok dôvodov na dôveru v jej vedomosti (s. 96 – 98). Predmet takejto vedy – blaho –, je vymedzovaný ako sociálny konštrukt, pričom z výskumných téz by malo byť zrejmé, aké filozofické východiská autori uplatnili v rámci svojho výskumu. Táto požiadavka nemusí byť komfortná pre niektorých vedcov: veď prečo by vedci mali písať o filozofických problémoch?

Podľa nás odpoveď na predloženú otázku možno nájsť v prvej časti knihy, kde autorka podrobne analyzuje aj konštruktivistický pluralizmus, prostredníctvom ktorého možno poukázať na metodologické hľadisko – aký konštrukt blaha je správny, na akú kontextovú oblasť sa aplikuje a za akým účelom, a na to, prečo sociálni vedci pracujú s pluralistickým chápaním blaha. Úloha filozofického zdôvodnenia má rozhodujúcu úlohu, pretože priamo vplýva na výber metodologických nástrojov. Autorka to dokladá tvrdením, že tri najrozšírenejšie filozofické teórie inšpirujú konštruktivistické teórie, a tieto teórie odôvodňujú rôzne konštrukty blaha, z čoho vyplývajú konzekvencie pre škálovanie a meranie blaha. To potom znamená v praxi len toľko, že jedna z filozofických teórií môže inšpirovať dve rôzne teórie tzv. strednej úrovne (ale nemusí žiadnu) a istá teória konštraktu blaha môže zdôvodniť rôzne jeho konštrukty.

Následne jeden z týchto konštruktov možno merať na základe istej škály, alebo je nemerateľný (s. XL). V krátkosti, podľa autorky neexistujú jednotná koncepcia, teória ani nástroje na uplatnenie blaha, ktoré by bolo možné aplikovať na rôzne kontexty.

Z pohľadu Alexandrovej kontextualizmu v rámci vedy o blahu po prvé predstavuje základné východisko, pretože principiálne neodmieta univerzálne chápanie blaha. Po druhé berie do úvahy kontextové podmienky, za ktorých platia jeho charakteristické črty. Po tretie kontextualizmus berie do úvahy fakt, že normatívne zdôvodnenia sa menia na základe rôznych kontextov. Napokon, každý kontext nie je determinovaný podmienkami toho konkrétneho subjektu, ale závisí aj od rečníka, v akom kontexte ho použije – aké fakty, hodnoty, vedomosti berie v úvahu, aký je jeho vzťah k subjektom, s akými zdrojmi disponuje a od mnohých ďalších faktorov (s. 22). A hoci sa zdá, že tento rámec je príširoký a nekonkrétny, prijatie takéhoto konceptu je podľa nás pozitívnym krokom k hodnoteniu primeranosti konštruktov blaha a k posúdeniu jeho praktického významu v medziach vedeckých poznatkov. Avšak je vecou diskusie, čo možno pokladať za blaho, čo za dobré konanie a čo je dobro a aké sú medzi nimi významové hranice. Povedať, že štruktúra blaha závisí od citlivosti voči kontextu, ako uvádza Alexandrová, môže pre niekoho vyznievať, ako jednoduchá alebo vyhýbavá odpoveď.

Po dvoch úvodných kapitolách o kontextualizme a konštruktívnom pluralizme autorka aplikuje teoreticko-metodologické východiská na identifikáciu nevyhnutných a dostatočných podmienok konštruktívnej teórie o detskom blahu. Prvá z nich sa týka podpory takých kapacít, ktoré sú nevyhnutné a primerané pre ich úspešnú budúcnosť. Druhá podmienka sa zameriava na angažovanosť detí vo svete, ktorý je pre nich primerane vhodný. (kap. 3.3). Pri identifikácii týchto podmienok sa pokúša teóriu odvodiť najprv zdola nahor – teda z princípov súčasnej vedeckej praxe (blaho je merateľné, blaho detí je viacrozmerým konceptom, dôležitosť objektívnych ukazovateľov, vývojová povaha opatrení, zameranie na budúcnosť aj súčasnosť). V ďalšej podkapitole formuluje koncept blaha detí zhora nadol – na základe troch filozofických konceptov (hedonizmu, preferenčného subjektivismu a konzekvencialistického pluralizmu), ktoré konfrontuje s podmienkami vedeckej praxe. Jej záverom je, že konzekvencialistický pluralizmus je najvhodnejšou cestou k pochopeniu blaha detí a je schopný splniť aj päť spomenutých podmienok (s. 67 – 68).

V záverečných dvoch kapitolách sa autorka venovala otázkam merania. Meranie je vo vede o blahu kľúčovým nástrojom, ale aj primárnym produktom. Tieto kapitoly nemusia osloviť čitateľov z filozofickej obce, ale úvahy rozpracované v prvých štyroch kapitolách sú podnetné aj pre filozofické zdôvodnenia. Výzvy Alexandrovej, aby sa filozofické zdôvodnenia orientovali na úvahy o konkrétnych a kontextových otázkach, by podľa nás mohli padnúť na úrodnú pôdu, pretože práve prostredníctvom nich

možno poukázať na skutočné problémy normativity, hodnôt, vhodnosti či správnosti konceptov vo vede o blahu. Ďalšou úlohou filozofie vo vede o blahu môže byť zdôvodnenie vhodnosti konkrétnych opatrení či štandardov, ktoré sa využívajú vo vedeckej praxi. Filozofické úvahy môžu prispieť aj k explicitnému uvažovaniu o metodike psychometrickej validácie (s. 133), ale aj objasniť význam a rozsah pojmov (s. 146).

Publikácia Anny Alexandrovej je nesporne podnetným príspevkom k úvahám o interdisciplinárnom výskume blaha. Napriek niektorým spomenutým výhradám si práca vo viacerých ohľadoch určite zaslúži pozornosť každého čitateľa, ktorý sa zaujíma o filozofiu a vedu o blahu.

Martin Foltin

Martin Foltin
Filozofický ústav SAV
Klemensova 19
813 64 Bratislava 1
Slovenská republika
e-mail: mart.foltin@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3981-7811>